İsmail Çoban Söyleşisi[1]

Bir rastlantı soncu resim ve beraberinde heykel ve grafik sanatıyla ilgilenmeye başlayan ilginç bir yaşam öyküsüdür *İsmail Çoban*'ınki.

Anadolu'nun herhangi bir yerindeki birçok başkası gibi hayata tutunabilmenin, ailesine, çevresine katkı sağlayabilmenin bir aracı olarak girdiği öğretmen okulunda başlayan bu serüven şimdilerde artık dünya kültürünün bir parçası olarak devam etmekte.

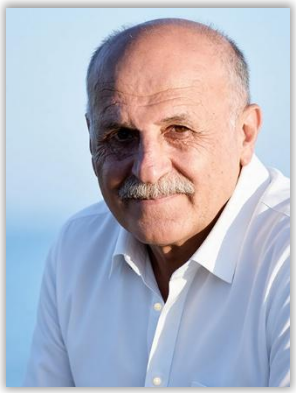

B. Karadeniz (© UK)

Alaca'nın bir köyünden çıkıp Uzakdoğu'dan Latin Amerika'ya, Avustralya'dan Ortadoğu'ya kadar dünyanın hemen her köşesine uzanan bir sanat köprüsü gibi *İsmail Çoban*.

İsmail Çoban, doğduğu topraklardan göç etmek zorunda kalmış ama buna rağmen geçmişinden kopmamış ve izlerini hem geriye doğru takip etmeyi sürdürmüş hem de gelecekle bağlantısını sağlamış. Belki de sanatın toplumdan yalıtılarak anlaşılmaz hale gelmesine bir karşı duruş olarak her şeyi bir bütün olarak işlemesi bundandır.

İsmail Çoban'ın sanatı dışında/yanında en önemli özelliklerinden biri de herhangi bir biçimde çaresiz kalmış insanlara yardım etmesinde gizlidir. Bu yanı gerçekten gizli kalmış, özenle sözünü etmekten kaçınmış ama en azından kendi kuşağından, herhangi bir konuda veya biçimde sıkıntıya düşmüş ve kapısını çalmamış insan yok gibidir.

Onun için böylesi bir sanatçıyı olduğu kadar böylesi bir insanı anlatmak, yeniden anlatmak veya en azından anlaşılmasına aracı olmak güzel bir duygu.

Bu kısa söyleşinin amacı da bu.

[1] *Bekir Karadeniz*'in *İsmail Çoban*'la gerçekleştirdiği söyleşi.
Güney Dergisi, Sayı *73*, *2015*

İsmail Çoban[2]

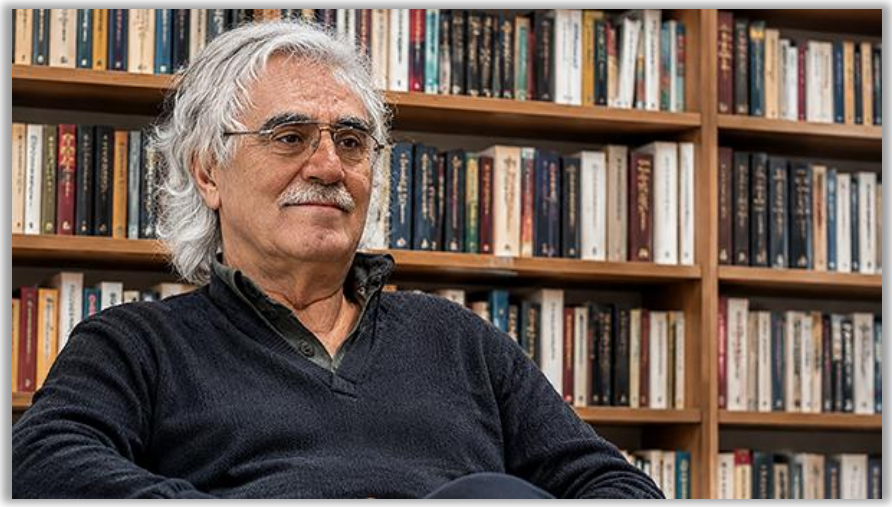

İsmail Çoban (© BeKa)

1945-2024. Alaca'nın Harhar köyünde doğdu. İlköğrenimini köyünde, ortaöğrenimini Ankara'da, yükseköğrenimini İstanbul'da tamamladı. Daha sonra Seul'da (Güney Kore) doktorasını yaparak profesör oldu.

1965 yılında Hasanoğlan İlköğretmen Okulu'nu bitirdikten sonra birkaç ay öğretmenlik yaptı. Daha sonra İstanbul'da Tatbiki Güzel Sanatlar Yüksek Okulu'nda öğrenim gördü. Aynı zamanda da Doğu Anadolu'da foto muhabiri olarak çalıştı. Aynı dönemlerde bir yayınevinde kitap kapaklarının tasarımlarını gerçekleştirdi.

1968 yılında politik nedenlerle Almanya'ya gitti. Essen Üniversitesi ve Wuppertal'da değişik okulları bitirdi.

Öğretmen Okulu döneminde bir rastlantı sonucu resme başlayan Çoban, *1971* yılından itibaren serbest resim, grafik, heykeltıraş sanatçısı olarak çalışmalarını sürdürdü. Zamanla, başta Almanya olmak üzere birçok Avrupa ülkesindeki tanınmaya ve geniş çevrelere ulaşmaya başladı. Bir süre de (*1978-86*) Federal Almanya Sanatçılar Derneği Genel Sekreterliği görevinde bulundu.

Bazı sanatçı arkadaşlarıyla birlikte Romantik Gerçekçilik ekolunu oluşturan *İsmail Çoban*'a *1985-87* yıllarında Krakau (Polonya) kentinin restorasyon çalışmalarına olan maddi ve manevi katkısı nedeniyle fahri doktorluk unvanı verildi. Ayrıca Bakü Devlet Güzeller Akademisi uluslararası alanda profesör olarak yetkilendirdi ve fahri doktorluk unvanı verildi.

[2] Biyografi *İsmail Çoban*'ın ölümünden sonra bu şekilde güncellendi.

Yaşadığı Wuppertal kentinin uluslararası sanat elçisi unvanı verilen *İsmail Çoban* Genç Sanatçılara Destek Vakfı'ını kurdu. Bu vakıf aracılığıyla genç kuşak sanatçıların yetişmesine katkı sağlamayı sürdürmektedir.

1988 yılında Seul ve Busan Üniversiteleri Güzel Sanatlar Fakülteleri'nde, klasik heykel ve temel eğitim dallarında blok dersler veren Çoban şu ana kadar yaklaşık *170*'i kişisel ve *350*'nin üzerinde karma sergisiyle ABD, Almanya, Arjantin, Avusturya, Belçika, Brezilya, Bulgaristan, (eski) Çekoslovakya, Çek Cumhuriyeti, (eski) Demokratik Alman Cumhuriyeti, Fransa, Hollanda, İngiltere, İspanya, İsviçre, İtalya, Japonya, Kanada, Güney Kore, Küba, Macaristan, Mısır, Nikaragua, Polonya, Romanya, Suriye, Şili ve Türkiye'de sergilere katıldı. Ayrıca önemli sanat etnikliklerinde jüri üyesi olarak yer aldı.

İsmail Çoban Wuppertal'da öldü ve orada toprağa verildi.

- Resim, heykel ve grafik sizin sanatınızı ifade eden üç temel yan, sacayağı gibi. Hangisine önce ve neden etkilenerek başladınız. Resim dışındakiler sonradan mı geldi yoksa hepsi başından beri birlikte var mıydı?

- Resme, sanata başlamam tamamen tesadüfi oldu. Gönlümde iki şey yatıyordu biri; matematik öğretmeni olmak, ikincisi de öğretmen okulundan sonra, iki yıllık yüksek pedagoji eğitimi okumak ve ilköğretim müfettişi olmaktı. Bu iki niyetimden birini gerçekleştireceğime inanıyordum. Öğretmen okuluna da öyle başladım.

Kır kökenli olduğum için sanat -sanırım köyde yaşadıklarımdan aklımda kalmış olmalı- sanatçı lafını ilk defa öğretmen okulunda duyduğumda *15* yaşındaydım ve yüzüm kızarmıştı. Öğretmenim *Himmet Şahin* öğretmen okulunun üçüncü sınıfına geçtiğimde, »Oğlum sen çok kabiliyetlisin, sen bir gün büyük sanatçı olacaksın,« dediğinde, »Eyvah yandık, babama bunu nasıl anlatacağım,« diye kara kara düşünmeye başlamıştım.

Sanatçı, köylerimizde güz aylarında gelen, köyün gençlerine eğlence sunan ve sabahlara kadar bağ sefalarında köyün gençlerini eğlendiren gruplara denirdi. Bunlar biraz müzik, biraz saz, biraz sözlü tiyatro grupları idi. Bunlar köyün yaşlıları tarafından pek hoş karşılanmazdı. *1955*'de İstanbul'a gittiğimde de aynı şeylerle karşılaştım. Yaşadığım çevre oldukça yoksuldu. İstanbul'da da bu gruplar ortada daha fazla aktif bir yer alıyorlardı. Her saz çalan, türkü söyleyen, göbek dansçısı, sinema sanatçısı, »sanatçı« idi. Tiyatro, bale, klasik müzik, resim, daha bu çevrelere sanat olarak yaşamlarına girmemişti. Onun için sanatçı olmaktan utanmıştım.

Yine de bir biçimde bunları aşarak sanata yöneldiniz. Resme (ve öteki sanat dallarına) başlamanızda doğrudan etkilendiğiniz ve/ya yardımını gördüğünüz biri oldu mu?

Burada çok önemli bir konuya değinmekteyiz. Yani *Köy Enstitüleri* eğitim programlarına.

Köy Enstitüleri, köylerden yoksul ailelerin çocuklarını toplar, okuma şansı verir ve tekrar geldikleri ve benzer başka yerlere geri göndererek onların ülkenin kalkınmasında katkılarını sağlama amaçlı bir eğitim programı uygulardı. Bu eğitim, tabii ki sadece kitapların yazdığı programlara dayanmazdı. Aynı zamanda o genç çocukların, doğuştan var olan kabiliyetleri de göz önüne alınır, başarılı olduğu alanlar bulunur ve bu kabiliyetleri düzeyinde özel destekler sağlanırdı. Bu programı da uygulamak için de imkanlar elverdiği ölçüde, *Köy Enstitüleri*nde öğretmenler ülkenin en yetenekli kişilikleri olan eğitimcilerinden seçilirdi. Benim de şansım varmış ki böyle bir okulda öğretmenlik yapmış bu gün ülkemizin unutmayacağı eğitimcilerin elinden geçtim, öğrencisi oldum. Benim *Atatürk İlköğretmen Okulu*nda okuduğum yıllarda okulumuz artık köy enstitüsü statüsünde değildi ama daha burcu burcu o hava kokuyordu. Bu gün bile önemle itiraf ediyorum. O okullara gelip de öğretmenliğin yanısıra, bir zanaat öğrenmeden mezun olan kimse yoktu. Ben de bu program dahilinde, elektrikçilik, marangozluk, duvarcılık, fotoğrafçılık programlarına katıldım. Bugünkü çalışmalarıma çok yardımcı olan bu bilgileri öğretmen okulundaki aldığım eğitime borçluyum.

Resim yapma, müzik öğrenimi, yazı yazma sanatını, okumayı, yani sanatın, sanatçının kötü bir şey olmadığını *15* yaşına geldiğimde, işte orada öğrendim.

Resim yapmaya başlamam ise bir tesadüf oldu. *1960* yılında bir yemekhane nöbetinde işimizi bitirip sobanın başına oturmuştuk. Kimimiz kitap okuyor, kimimiz resim yapıyor, kimimiz de biraz neşeli olsun diye fıkralar anlatıyorduk. Ben de yanımızda resim yapan ağabeyimiz *Hüseyin İhtiyar*'a boş bulunup güldüm. Okulumuzda hiyerarşi çok büyüktü, bizden bir sınıf daha ileride olan öğrenciye, bizden yaşça küçük de olsa ağabey derdik. Ben de bu sırıtmamla *Hüseyin Ağabey*i kızdırmışım. »Ulan bir resmimi yapacaksın, eğer bana benzemezse seni döverim,« demişti. *Hüseyin Ağabey*in portresini yaptım ve benzedi. Korkuyordum, döverdi de. *Hüseyin Ağabey* yaptığım resmi beğenmiş olacak ki, bu kez de, »Bundan sonra resim yapmazsan seni döverim,« demişti.

O zaman ilk resim hocam, ünlü sanatçı *Nevzat Akoral*'dı. Kendisi *Gazi Eğitim*'e profesör olarak çağrıldığında sene sonuna kadar eşi, *Neriman Hanım*ın öğrencisi oldum. Resim öğrenmemde en etken kişi ise, çok değerli hocamız *Himmet Şahin*'dir. İki senemi onun yanında geçirdim ve ardından da *Cafer Özçan*'ın öğrencisi oldum. *Himmet Hoca*nın bugünkü sanatçılığımın temel taşlarını attığını söyleyebilirim. Tabii *Cafer Hoca*nın da çok katkıda bulundu ama asıl desteği okuldan ayrılana kadar *Himmet Hocam*dan aldım. *Himmet Hocam 86* yaşında ve bu gün bile yapıtlarımı takip etmekte.

- Şimdi biraz da İslamiyete bağlı olarak Osmanlı döneminde resmin durumu ve bunun Cumhuriyet sonrası Türkiye toplumuna yansıması konusuna değinmek anlamlı olur sanırım.

- Bu soruyu kendime çok sordum. Konu hakkında araştırmalarımda oldu. *Kuzey Ren Vestfalya Eyaleti Sosyal İşler ve Çalışma Bakanlığı*, *1981*'de »İslam Dininde Sanat ve İslamın Sanata Etkileri« hakkında bir konferans dizisi hazırlamamı istediğinde, ilk işim Kuran-ı Kerimi okumak, incelemek ve diğer dini kitaplarla karşılaştırmak oldu.

Önce Kuran-ı Kerimin Türkçe çevrisini, sonra Almanca çevrisini, Tevrat ve İncilin Almanca çevrilerini okuyup karşılaştırdım. İki dini kitapta da (İncil ve Kuran-ı Kerim), sanatın yasak olduğu hususunda bir satır yazıya rastlamadım. Tarihi araştırmalar da yaptım. Tevratta böyle bir yasaklama var. Fakat Hıristiyan dininin kitabı İncilde yok olmasına rağmen, zamanının kilisesi tarafından *5*. yüzyılda görsel sanatların bir dini öğretim aracı olarak kullanılması yasaklanır. İslam dininde ise bu konu yalnızca, Hazreti Peygamberin ölümünden sonra *Halife Hazreti Ömer*'e ait olan şöyle bir rivayet vardır: »O kimseler ki; şu suretleri yaparlar. Onlar yevmi kıyamette azap içinde olurlar. Onlara Allah tarafından yaptığınız şeye ruh verin/diriltin,« dediği ifade edilmektedir. Ancak bu kavram da sadece dini hadislerde yer alır. Kuranda bunu ispat edecek

hiç bir satır yazı yoktur. Bu cümle de bitkiler ve cansız hayvan resimleri bu deyimin dışında tutulmuştur.

Osmanlı zamanında sanat, kültür, eğitim saray ve saray çevresinde önemliydi. Onun dışında halkın eğitimi için hiç çaba gösterilmemiştir. O yüzdendir ki Osmanlı döneminde okuma yazma oranı oldukça düşüktü.

Akademi kavramı Roma İmparatorluğu zamanında *MS 529* senesine rastlar. Batı ülkelerinde ise sanat akademileri *1433*'de ilk defa İtalya'da tarihe geçmiştir. Osmanlılarda ise bu çok daha sonraki tarihe denk düşer. Osman Hamdi Bey tarafından *1882* yılında *Mekteb-i Sanayi-i Nefise-i Şahane* adıyla kurulan ve ülkedeki ilk sanat ve mimarlık yüksek okulu olan eğitim kurumu *1928*'de *Güzel Sanatlar Akademisi* adını aldı. Görüldüğü gibi İtalya ile Osmanlı arasında yaklaşık *350* yıllık bir zaman farkı bulunmaktadır.

Osmanlı zamanında da, sanat sarayın duvarları içinde yapılmış, hatta resim yapmasını öğrenen ressam padişah olan sanatçılar bile vardır. Örneğin *Sultan Abdülaziz*, resim yaptığı gibi, kendini batı müziğinde de yetiştirmiş biridir. Ama ulema, sanatın din açısından yasak olduğunu savunmuş ve her yerde görsel sanatçıyı lanetlemiştir.

Değerli üstat *Hikmet Onat*'ı *1965*'de ziyaretimde *1905*'te yaşanan bir olayı anlatmıştı. Aynen aktarayım.

Bir gün akademinin kurucusu ve müdürü *Osman Hamdı Hoca* akademide çıplak model derslerinin yapılmasına izin verir. Tophane çevresinden bir erkek, bir de kadın model bulunur. Bu modellerle derse başlanır.

Modellerin edep yerlerini açmamasına rağmen bu olay İstanbul halkı arasında bomba gibi patlar. Yüzlerce kişi Tophane'deki çeşme meydanında toplanır ve akademiye hücum eder. »Din elden gidiyor,« diye bağıran halk kapıları kırarak içeri girer. Tabii tehlike nedeniyle modeller akademinin arka kapısından kaçırılır. Protestocular söz konusu çıplak modelleri bulamaz ama içeri girince Arkeoloji Müzesinden bir sürü mermer heykel görürler. Kadın figürlerinin memeleri, bazılarınınsa mahrem yerleri açıktır. Bunun üzerine galeyana gelen halk bu heykellerin bütün uzuvlarını kırarlar. Kıramadıklarını da üzerine bez örtüp kapatırlar. Hikmet Onat, »O yıllarda bizim sanat anlayışımız buydu,« demişti.

Osmanlıdaki Hıristiyan sanatla daha içi içe olmasına, bu konuda çeşitli eserler vermiş olmasına karşın, Müslümanlar için bir tabu olarak devam etmişti. Demek istediğim bizde bu yöndeki sanat anlayışı Cumhuriyet devrinde başlar. O kadar geç başlamasına rağmen de oldukça önemli bir yol alabilmiştir.

- Özellikle Charlie Hebdo katliamıyla fazlasıyla güncelleşen bir İslam ve tasvir yorumu meselesi var. Başka İslam yorumlarıyla benzeşen ve/ya benzeşmeyen yanları olsa da Anadolu merkezli İslamın gelişiminde resmin ve heykelin yasak kabul edilmesine karşın uzun bir dönem halifelik makamını da elinde bulunduran Osmanlı hanedanlarının önemli bir bölümü resmedilmiştir. Hatta son dönem padişahlarından Abdülhamit'in (1842-1918) iyi bir fotoğrafçıdır. Burada sormak istediğim, bu durumlar bilinmesine karşın sanki iki karakterli bir işleyiş hakim olmuştur topluma. Bu durum geriye doğru, sanatçılarca ne denli sorgulandı acaba?

- Önce de belirttiğim gibi saray hayatı Batıdan aldığı her şeye büyük değer vermesine rağmen, toplumun hele hele Türk toplumunun bilinçli olarak sanat ve kültür yönünden gelişmesini kısıtlamıştır. Hatta öyle bir noktaya vardırılmıştır ki, askerde Türklerin, piyadelikten daha ileri gitmesini bile engellemiştir.

Bugünkü Osmanlılaşma hevesi de bunun bir benzeridir. Sanata, eğitime konulan kıstaslar bunun bir örneğidir. Anlamadığım şeyse, sanatçıların bütün çabalarına rağmen, cahil, öğrenim görmemiş toplumun bugünkü rejime sıkı sıkıya sarılmasıdır. Yani bilinçsiz bir politikanın aydın-cahil zıtlaşmasından başka bir şey değildir.

Ben Charlie Hepdo katliamı da cehaletle aydınlığın birbiriyle zıtlaşmasının neticesi olarak görüyorum. Fikir özgürlüğünün olduğunu söylüyoruz ama cehaletin varlığını ve gücünü unutuyoruz. O dini cehaleti yenmeden, bu dinler arası gibi görünen kavgayı bitirmek mümkün değil.

Ben, *Charlie Hepdo* katliamının tohumunun bundan yıllarca önce atıldığını düşünmekteyim. *Salman Ruşdi*'ye ilişkin *Ayetullah Humeyni* tarafından ölüm fermanı verildiğinde maalesef Batı bunu yeterince ciddiye almadı ya da bu fermanı geçersiz kılacağına inandı. Aynı zamanda tohumu ekilen irtica, giderek filizlendi. Gözümüzün önünde radikal İslamcılar gelişti, onlarla da terör son safhasına erişti. Demokrasiye inanan Batı da bunu birçok bakımdan doğru değerlendiremedi ve tavır alamadı. Bu yanlıştı, yani yedi başlı ejderhanın kucağında büyümesine müsaade etti. Bu gerçeklerin ardında tabii ki Batının çıkarları yatıyordu. Peki »Bu tehlike *Charlie Hepdo* olayından önce yok muydu?« diyeceksiniz, Tabii vardı, halen de var. Üzerine basa basa söyledikleri, »Entegrasyon Politikası« var oldukça, asıl sorun da ortadan kalkmış olmayacak.

- İslamın İran yorumunda tarihten beri bazılarınca tabu kabul edilen İslam peygamberi dahil hemen herkesin tasviri-resmi yapılmıştır. İslamın Ortodoks yorumlarından biri olan İran/Fars bakışı buna izin vermesine karşın şu an sanki Türkiyeli Müslümanları etkileyen daha çok İslamın Arap yorumu gibi görünmektedir. Çünkü kendisini doğrudan İslamla ifade etmeyen birçok Türkiyeli örneğin *Charlie Hebdo* sonrasında oldukça çekimser tavır aldı. Ne dersiniz?

- Burada bir şeyi göz ardı ediyoruz, görmüyoruz. İran toplumu İslamın asimile edilmiş kesimi ve hep zayıf olan kesimi *Haşimi* olan ailelerin birleşiminden gelen *Şii* toplumudur. Yani *Şii* inancındaki İran toplumu, *Haşimiler* ve Alevilerden, (Şamanlardan) bir araya gelen karma ama bir ibadet tarzına dayanır ve İslamın da en tutucu (Ortodoks) şartlarına inananlardır. Ona rağmen Şaman inancında olan semboller onların İslami inançlarında da yer bulmuştur. Örneğin resim, onların inançlarında minyatür sanatıyla büyük yer alır. Ve hatta resmin Emevi kavminin İslamda yasak olduğunu söylemesine rağmen en güzel cinsellik konulu minyatürler İran ve İslama inanan Orta Asya ülkelerinde yapılmıştır.

Türkiyeli sanatçıların böylesi eylemlere yeterince tepki göstermemeleri belki siyasal İslamın dünya genelinde ulaştığı şiddetin maalesef amacına ulaştığı anlamında yorumlanabilir.

- Buna bağlı olarak, Türkiye'de sanatın gelişmesi sürecinde siyasi iktidarların olumlu/olumsuz etkileri üzerine neler söylenebilir?

- Bu sorun cevabını vermek için önce ülkede sanatın gelişme dönemlerine ayrılması gerekir. Sanat eğitiminde de ülkemizin zaman ve zemin aşamasından geçmesini birbirinden ayırmamız gerekir: Burjuvaziden

gelen eğitilmiş sanatçılarımız, proletaryadan gelen eğitim görmüş sanatçılarımız.

Burjuvaziden gelen sanatçılar, zaten Osmanlı zamanında da eğitim görmüş kesimden gelmekteydi. Bunların hem maddi sorunları yoktu hem de destekçisi çoktu. Paris ekolüne özenen, orada eğitim gören bu sanatçılarımız sanki Paris'i Türkiye'ye getirmişlerdi. Proletaryadan gelen sanatçıların kökeni ise büyük ölçüde *Köy Enstitüleri*ne dayanır. Onların çoğu toplumun sorunlarına eğilmişlerdir. Politikanın sanattan korkması da böyle başlar. Yazarlar, sanatçılar, entelektüeller sürgüne gönderilir, hapishanelere kapatılır, hatta Sabahattin Ali örneğinde olduğu gibi öldürülür.

Tabii toplumun bağrından çıkan bu sanatçılarımızın bir önderi yok değildi. Bu anlamda Rusya'daki Ekim Devrimi büyük rol oynamıştır. Ona rağmen burada da Türk sanatçıları kendi kişiliklerini bulmuştur. *Köy Enstitüleri*nin ve Yüksek Köy Enstitülerinin bu çabasıyla bir »Ankara Ekolü« doğmuş ve ardından da Tatbiki Güzel Sanatlar Yüksek Okulunun kurulması, Almanya'dan gelen hocalarımızın da katkısıyla 'Bauhaus'[3] ekolünün Türkiye'ye girmesi sanat eğitiminde çok büyük bir ilerleme sağlamıştır. Bugün Türkiye'de sanat Batıyla yarışacak durumdadır. Ama ne yazık ki sanat ve sanatçı Batı standartlarında özgür değildir. Var olan politik anlayış halen sanatçıya baskı yapmaktan geri durmamaktadır. O yüzden de sansürlü sanatçının zorluklar içinde yaşadığını söylemekte haksız değiliz. Sanatçı ülkemizde hala tutsaktır.

[3] Bauhaus Ekolü: Weimar Cumhuriyeti döneminde gelişen ve temelde önceki şaşaalı ve abartılı sanatı reddederek sade bir estetikle ve halka yakın biçimde, mimariden sanata uzanan bir akım.

- Cumhuriyet kurulduğundan beri Batıya yönelişten söz edilmekte. Ancak giyim kuşam veya yemek yeme tarzı dışında gerçekten özgürlükçü bir Batılılaşma talebi olmadığı belirmekte çoğu zaman. Haliyle bu durum sanata da yansımakta. Sizin hayatınızın büyük bölümünü Türkiye dışında geçirmenizin bu anlamda bir avantaj sayılabilir mi?

- Cumhuriyet tarihinde bir batılılaşma çabası gösterilmiş, büyük bir de ilerleme kaydedilmiştir. Ama batılılaşma ülkemizin insanlarının anladıkları gibi bir çırpıda olacak bir şey değildir. Batılıları örnek almak için onların demokratik görüşler, kültürü, bilim ve eğitiminin de toplumumuzda kabullenmesi gerekir. Sadece dış görünüş bu açından yeterli değildir.

Batılılaşmanın temelini atan, din ile devleti birbirinden ayıran laiklik anlayışı başından beri doğru işlemediğinden ve giderek ve artarak çeşitli politik çevrelerin kötü niyetleri için seçim malzemesi olarak kullanıldığından, ülkemiz maalesef bugün uçurumun eşiğine gelmiştir. Her gün, »din elden gidiyor,« diye cahil halka sunulan bu düşman arama politikasıyla toplum yeniden biçimleştirilmiş, kutuplaştırılmış ve epey bir parçalanmıştır. Bu olumsuzluğun başlangıcı da çok öncelere uzanır. Politik çıkarlar için yapılan bu yanlışlıkla da hiç bir zaman ülkemizin gerçek anlamda batılılaştığına kanaat getiremeyiz.

Sanatçı olarak Türkiye dışındaki kazançlarım, konuşma, fikir üretme ve gerçeği söylemeyi öğrenmem bugünkü sanat da geldiğim yerin kılavuzu oldu. Yapıtlarımla burada söylediklerimi, bilmiyorum, ülkemizde söyleseydim acaba yerim ne olurdu? Onu şu an kestirmem zor. Yani demek istediğim sanatta başarıyı yaşadığım bu ülkedeki demokrasi anlayışına borçluyum. Ama şunu da eklemeden geri duramayacağım: Yaşadığım ülkede de belli ölçülerde sansür var. Yani her şeyi, her zaman tam istediğiniz gibi söyleyemiyorsunuz.

- Bir önceki soruya bağlı olarak, Türkiyeli sanatçılarla bu anlamda ortaklıklar ya da ayrılıklar yaşamakta mısınız?

- Uzun yıllar Türkiye sanat çevresinden ayrı olduğum için bu soruyu cevaplamam zor. Yalnız her iki sorunun cevabının da doğru olduğunu söyleyebiliriz. Bu iki konuyu da göz önüne alırsak benim sanatta gittiğim yol Türkiye'nin sanat

pazarının güttüğü, istediği yoldan çok farklı. Ben Türkiye sanat çevresinden ziyade dünya sanat çevresindeki gelişmeleri kendime örnek almaya çalışıyorum.

- İlk sorunun bir devamı gibi düşünülürse, adınızın ağırlıkla resim sanatıyla birlikte anılmasına karşın heykeltıraşlıktan grafik tasarımlarına kadar çok yönlü yanlarınız var. Bu çoklu uğraşlar birbirini tamamlayan bir destek mi yoksa bazen de sizi sınırlayan bir duruma mı dönüşmekte?

- Bunu ne birbirini sınırlayan ne de destek veren bir olay olarak kabullenmeli. Sanat bir aşktır. Sanattan yaşamak için sanat yapmak yerine, sanat için yaşıyorsanız, o zaman sanat olur, sanatçı olursunuz. Yani sanat gönülden gelen bir çağrıdır.

- Birçok sanat dalında giderek usta-çırak ilişkisi ortadan kalkmaktadır. Her ne kadar alanında uzmanlık hizmetleri sunan çeşitli eğitim kurumları bulansa da bazı durumlarda sanki usta-çırak ilişkisi halen önemini hissettirmektedir. Acaba bu denli bağımsızlaşma bir bireyselleşme ve kapitalizmin ortaya çıkardığı (ve bir anlamda teşvik ettiği) bir durum olarak da değerlendirilince doğru görünüyor mu?

- Usta-çırak ilişkileri aslında güzel şeydir. Ona rağmen bir şeyi unutmamak lazım. Usta size öğretir, gösterir, kapıyı aralar. Aralanan kapıdan girmek, bir şeyler öğrenmek ve gelişmiş olarak o kapıdan çıkmak size kalmış bir durumdur. Ama iş orada bitmez; kişiliğinizi kendiniz bulmanız gerekir. O da öğrenmekle, daha fazlasını öğrenmekle olur. Yani öğrenmenin sonsuzluğunu kabul etmek gerekir. Öğrenmek yaşamın sonuna kadar devam eder. Bu anlamda, ben de halen öğrenmekteyim.

- Alanınızda yeni ve gelişmeye açık gençlere önem veriyor ve destekliyorsunuz. Bunu biraz açalım isterseniz. Bir boyutuyla usta-çırak ilişkisi mi bu durum?

- Bu, usta-çırak ilişkisinin de biraz ötesinde. Benim emelim, bulunduğumuz toplumda çocuklarımızın istenen öğrenimi alması ve toplumda söz sahibi olmasına katkı sağlanmasıdır. Bu gençler başarılı olursa seviniyorum. İmkanım olduğu müddetçe onların başarılı olmaları için buradan ayrıldıktan sonra da destekliyorum. Beni de destekleyenler oldu. Onlardan aldıklarımı gençlerimize geri veriyor, onların başarılarıyla gururlanıyorum. Bilgide olduğu gibi sanatta da süreklilik ancak bu biçimde sağlanabilir.

- Çorum'da bir kültür sanat evi/müze kurulması çalışmalarınız vardı. Hatta AB kaynaklarından yüksek bir ödenek sözü aldığınız halde Çorumlu yerel yöneticiler tarafından ilgi görmedi. Bu projenin gelişimin, fikir, finans boyutunu ve geldiği aşamayı açmak iyi olur sanırım.

- Bu projemiz maalesef bazı çevrelerin çıkar hesapları yüzünden suya düştü. Çorum'da bu projeyi destekleyen varlıklı ve çok aydın bir kesim vardı ama politik çevrelerin bazı yaklaşımları beni bu projeden şimdilik soğuttu. Eğer ömrüm yeterse, politik imkanların da elverdiği başka bir zaman ve zeminde bu projeyi yeniden değerlendireceğim.

- *2007*'de *İstanbul Üniversitesi Kuyucu Murat Paşa Medresesi*nin galerisinde sergi açmışsınız. Bu Osmanlı paşasının geçmişte yüz binleri bulan Türkmeni öldürdüğü bilinmektedir. İsmi katliamla özdeşleşmiş birinin adının verildiği bir yerde sergi açmak sizi rahatsız etmedi mi?

- Burada iki farklı durum söz konusu. Birincisi, bu benim kişisel sergim değildi. *İstanbul Üniversitesi* hocalarının sergisiydi. *İstanbul Üniversitesi*ne emeği geçmiş hocalarla birlikte, benim de biraz emeğim geçmiş olduğu için onurlandırıldım.

İkincisi, bu sergiye katılma önerisi geldiğinde hangi salonda olacağına ilişkin bir bilgi yoktu. Doğrusunu isterseniz, kimin aklına gelir ki salonun adını araştırmak.

İşin bir başka yanı da, Türkiye'nin politik görüşlerinde yaşanılan çelişkilerin hepsini göz önüne alırsak, Yavuz Sultan Selim'den Talat Paşa'ya, hatta Kenan Evren'e kadar o cani var ki. Aslında onların hepsini göz önüne aldığımızda neredeyse Türkiye'de hiçbir şey yapacak yer kalmıyor.

- Resimde şu an sıralaması mümkün olmayan birçok akım/ekol bulunmaktadır. Bunlardan özellikle Fransız Devrimi öncesi ve devamıyla bağlantılı olan gerçekçilik akımının yeni bir yorumu gibi görünen ve *Romantik Gerçekçilik* adlı ekolün kurucularındansınız. Dahası bu kurucu ekipten bugün yaşayan birkaç kişiden birisiniz. Biraz bu ekolden bahsetmek gerekecek. Bu ekolün bu günkü durumu nedir ve devamlılığı nasıl olacak. Yeni kuşaktan ve doğrudan sizin takipçiniz olan sanatçılar var mı?

- Bu akıma, anlatıcı, şiirsel gerçekçilik de denir yani *Lirik Realizm*. Evet kurucu gruptan sadece üç kişi yaşıyoruz ama geleneği devam ettiren bir ben kaldım. Ötekiler modaya uyarak veya başka düşüncelerle tarzlarında değişiklik yaptılar. Bu akıma sonradan katılanlar da oldu. Leipzig ve Dresden ekolleri bu akımın takipçisi oldu. Akımın özelliği ise yapıtlar ne kadar eski zamana ait olsa bile gelecekte de özelliklerini koruması, yaşamın gerçeklerini özünde taşıması ilkesine dayanmaktadır. Yani zaman, konuyu geride bırakmamalı, eser eskimemeli, her zaman benliğini zamana uydurmalı, yol gösterici olmalı.

- Resimlerinizde çokça öne çıkan bir yan var. Bunu anlamak için özel olarak sanatınızı bilmek değil, sadece görmüş olmak yeterli. Çok fazla ve önde kullandığınız bir »el« imgesi var. Bana ilk bakışta Ekim Devrimi sonrasında gelişen ve Türkiye'de daha çok *1970*'li yıllarda belirginleşen işçi sınıfı imgeli sembolleri çağrıştırıyor. Böylesi bir geçmişi mi var, yoksa sizdeki ifadesi başka türlü müdür?

- *Lirik Realizmin* gerçeklerinden birisi de geldiği kültürün ögelerini kullanmaktır. Ben *Şaman-Alevi* kültüründe yetiştiğim için o sembolleri halen devam ettiriyorum. El de sembollerimden sadece biri. Yapıtlarım iyi incelendiğinde birçok başka sembol olduğu da görülecektir. Bunlar kültürümüzün güzelliğini, çeşitliliğini ifade eder. El verme, el alma, frenleme, sevme, dövme gibi anlatımlarda benim yapıtlarımda şekil değiştirir. Hatta anlatma, konuşma bile ellerimin konusu olmuştur. Yani elsiz hiç bir işi hakkıyla yerine getiremeyiz demek istiyorum.

- Vakıf bünyesine aktardığınız binlerce eserin dışında 'Kardeşim Mandela' adlı bir çalışmanız vardı. Bu çalışmayı ne zaman gerçekleştirdiniz ve neler hissettiniz?

- 'Kardeşim Mandela' adlı eserim *1993*'de Tayland'da bir koleksiyoncuya satıldı. O eseri *1990* yılında Mandela'nın özgürlüğüne kavuşmasına sevinerek yapmıştım.

- İncelemelerim sırasında sipariş üzerine çalışmayı reddeden bir yanınızı fark ettim. Günümüz koşullarında 'piyasa' için çalışmamak bazen belirli zorlukları da göze almak demektir. Bunu göğüsleyebilmenin bir bedeli olmalı. Ne dersiniz?

- Sanatçının sipariş resim yapması biraz zor. Yapanlar da var haliyle. Ben de yaptım ama istenileni değil benim yaptığımı kabul etmelerini önkoşuluyla. Benden istenen, bir fotoğraf kopya ya da bir portre yapmam. Yaptığım siparişlerde ne olursa olsun, resim, heykel, özgün grafik, afiş tasarım gibi her çalışmada konuyu kendim belirlerim. Tabii bu kuralları geçerli kılabilmek herkese nasip olmuyor. O da çok uzun senelerin birikimi ve sipariş veren yayınevi, tiyatro, kültür kurumu veya kişinin bana güveniyle ilişkili bir durum. Onun dışında hiçbir resmimi satma kaygısıyla yapmadım. Ortaya çıkardığım eser satın alındı, eserlerim sevenini buldu.

- Son dönemde 'Anadolu Eşkıyaları' üzerine yoğunlaştınız. Niye böyle bir çalışmaya yöneldiniz?

- Olumlu veya olumsuz değerlendirmeden öte, eşkıyalık toplumun bir gerçekliği olarak ele alındığında ilginç bir konu. Politik yönden bakılınca başka bir ağırlığı var. Bir eşkıya niçin doğuyor, yaşıyor, toplum o kişiyi niçin efsaneleştiriyor? Bu çeşitliliği incelemek, çalışmak istiyorum. Bu konunun tarihsel yönü ve eşkıyaların yaşadıkları toplumlar ilgimi çektiği için konu üzerinde çalışıyorum. Her toplumun kendine mal ettiği eşkıyalar var ve bunların kim olduğunu bilmek istedim. Daha konunun başlangıcındayım, onun için ne zaman tamamlanacağını bilmiyorum.

- Bundan sonra aklınızdan geçen proje ya da projeler hakkında bir şeyler söylemek ister misiniz?

- Zamanın aktüelliği planları değiştirebilir. Planlar hakkında konuşmak içinse daha erken. Ben günü gün olarak yaşayan biriyim. Bakarsınız bugünkü projelerim yarın önemli bir gelişme ile güncelliğini kaybedebilir. Onun için konular hakkında önceden bir şey diyemeyeceğim.

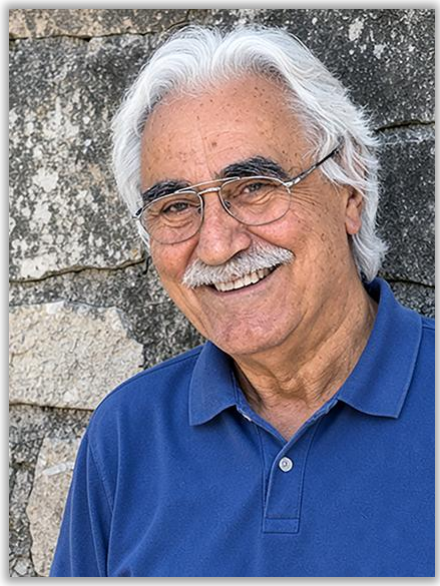

İsmail Çoban (© BeKa)

- Yaşamınız, dahası sanatınıza ilişkin küçük bir kesit verilmesine yardımcı olduğunuz için çok teşekkür ederim.

- Böylesi söyleşiler sadece ilgili insanları bilgi vermek değil aynı zamanda sanatçının kendi geçmişini hatırlayarak geleceğe daha sağlıklı bir biçimde yönelmesine de yardımcı olmaktadır. Bu anlamıyla ben de teşekkür ederim.

(Fotoğraflar: *B. Karadeniz*)